

Književna poročila

Engelbert Gangl, Moje obzorje. Učiteljska tiskarna, Ljubljana. 1914. V. 80. 154 str. Vez. 3 K.

Ne kondorsko ne kraljičkovo, čisto človeško je to obzorje, kar je po tekoči diagnozi naši začetkoma ljubavnim stilhom skoro na kvar, a zbirko končno le izveliča s socialnimi zvoki. V šesterih zaglavjih-plazovih se vali monstrum horrendum in-forme ingens 90 naslovov z možatim geslom na pročelju. Sprva prevladujejo mladostne poskočnice zraven žalostinčic, namenjene pravzaprav samo — eni. Nič nevarno izvirnega; nekaj prekucuško novega se nam vidi iver: „smeh je znak veselja“. Tista o golobčkanju vam ne izpodrine iz spomina slične Murn-Aleksandrove. Tudi prispodoba poljubček-pečat ima ancieniteto pri Župančiču, kjer sladki dotik dveh epiderm vsaj ni pomanjšan. Da se ne čutite pri štivu opeharjene, morate tupatam ličnim in ljubkim granesičem posoditi ali podtakniti misel iz svojega podstrešja. Tudi občutje, bežni nasenček, se zdi, da brez ponosa lahko kaže na slavnejše prednjimce. „Ljubezni mi je dovolj! Ljubezen je za otroke le, za moške je moštvo zgolj“ ... Bog je odrešenik po tolikanj nedolžnem grehu in sladkobnem trubadurjenju, ko bi le ne bilo sedaj nedogledne besedne puste brez počivalnikov. Liliija bela bi bolj blestela, da je edino pikturalna, Reviziji nima preglednik česa očitati, obsežna Pesem iz bodočih dni, čeprav namigava na krvno sorodstvo z Vseh živih dnem, zasluži po samozavesti in jednatosti ponovno čitanje.

Sledi šestero sonat, deloma v obliki sonetnega venca z magistralom in orientalsko posebnostjo, akrostihom (Jakobini, Mija in Jakica). Ta ciklus, kakor prihodnji, priča o znatni oblikovni izurjenosti, s katero se pa žal ne spaja kipnost in klenost v izrazu, občuten nedostatek dandanašnji, tako da se bo opajal ob zvonkih stvorih samo tisti, ki je v podobni dušni ubranosti. Naslednji oddelek premore 40 sonetov; od teh je uvodna misel dokaj šaljiva; ne preveč žaljiva je brca kritikom, katerim sta mikroskop in sova grb njih mesarije. Izmed večjih skupin bi utegnila soditi palma Do mu, kjer slika Gangl Belo krajino in svoje bele rojake za Gorjanci; tod kakor tudi drugod so kitice makamizirane z raznolikimi aforizmi. Zadnja četa obsega nekaj besedičnih stihotvorenj epskega značaja. Kosec je obrabljena posiljena alegorija, drugje pa učinkujejo le posamezni odlomki prepričevalno, prim. Asta. Kot posrečene smatram vse one pesnitve, kjer poet opeva trud in trpljenje delavskih slojev. Z neobuzdano silo bruhajo te drastične družabne obtožnice: brez medlih primer, brez mehkih in plehkkih podob so ti izlivi bujne in burne domišljije izmed takih, ki so zmožni dovetnega čitalca obsesti, zalezovati, preganjati. Nad umotvori kakor Dlan, Pesem pijancev, Strojnik Habe, Tiran bi imel Marinetti svojo radost in vzljubil bi jih pokrovitelj ponižnih in ponižanih, rajni Coppée. Ob podobnih penečih veletokih pozabimo na cel vodopisni zemljevid erotične pokalice. Kratek primerek iz Krvavega krsta, ki nasenčuje poleg ognjenočarnega še ogljeno črni del velemesta:

Nad strašnim, črnim mestom tem v oblake
ogromni dimniki štrle hropeči
in bruhajo iz sebe smrad in prah,
ki se teman vali tja za vetrovi,
kot da bi črni prapori se vili

nad vélikim grobiščem
in žar prestrezali nebeške luči
ter ji veleli svetiti drugam —
tja koder bivajo — ljudje . . .
O dimniki ogromni — kakor prsti
koščeni, okajeni silne roke,
ki kažejo in vpijejo — v nebo! . . .

Ant. Debeljak.

Dr. Anton Breznik, Začetna poglavja iz slovenske srednješolske slovnice. Št. Vid nad Ljubljano, 1914. V. 8°. 32 str.

Svoje poročilo o predlanski programski razpravi g. Breznika, ki jo je bil priobčil v VII. izvestju Šentviške gimnazije, sem bil (Lj. zv. XXXII, 454) zaključil z upanjem, da se g. pisatelj še povrne k svojemu predmetu, t. j. k izreki ali pravorečju (ortoepiji) slovenščine. To upanje se nam je letos izpolnilo, ko je g. prof. Breznik v IX. izvestju iste knezoškofijske gimnazije objavil razpravico z zgoraj navedenim naslovom. Ta izpolnitev mi je vrlo ugodna, manj ugodno mi je pa to, da g. profesor nič prav naravnost neče vpoštevati migljajev in dopolnilnih opomb, ki sem jih bil objavil v svojem recenzijskem poročilu. To mi je nekoliko neugodno, ker se mi zdi, da so tiste moje opombe resnične in veljavne, torej uvaževanja vredne, in ker mislim, da bi se bile dale dobro vplesti v to novo razpravo o približno istem predmetu. To so n. pr. tiste opombe, ki kažejo, kako je zlogotvorno izrekanje v enem in pa spajanje s predidočim vokalom pri u (v), i (j) in r v drugem slučaju v zvezi z ritmom; to pa velja za tok prostega govora ravno tako, kakor za vezano besedo, kajti proza ima tudi svojo undulacijo, ki se ravno tako tudi brani pretrdih antispazmov in išče prostega menjavanja med arzami in tezami. —

Prav uči razprava na 17. strani, da more predlog u tvoriti 1. zase zlog, da se 2. jemlje k naslednjemu zlogu in ne tvori zase zloga, kadar pa 3. stoji pred njim (ne: sledi!) kak samoglasnik, tedaj da se zlije z njim v en zlog in tvori z njim dvoglasnik. Ta delitev na tri slučaje sicer ni napačna, toda tega pogrešamo, da bi nam bil gosp. razpravljatelj tudi razložil, kedaj je ta ali oni slučaj primeren in umesten. — Omenil bi bil lahko, da če ritem zahteva na dotičnem mestu svoj zlog, tedaj se v uporabi zlogotvorno kot u, četudi stoji neposredno pred njim samoglasnik, s katerim bi se sicer lahko spojil v dvoglasnik.

Drevo rastoče v vinskem bregu,
lepo zeleno v belem snegu

V teh dveh primerih dobimo v tezi diftong, v prvem primeru tudi spojitev obeh v v enega. — Če bi pa imeli pred v arzo s samoglasniško odprtino n. pr.: „Rastè drevó v vinskem bregu“, tedaj bi se ta v vendar ne spojil s predstoječim samoglasnikom v diftong ov, ampak bi se glasil samostojno in zlogotvorno kot u. Primerjajmo še: „Kot ótok travnat u puščavi“ s podpostavljeno izpremembo „Ótókí travnatí v puščavi“, da vidimo, da mora zgoraj dobiti v zlogotvorno veljavo, če nečemo, da bi nam trohejski ritem preskočil v daktil (ótok trávnat v puščávi, — v — vv — v), v podpostavljeni izpremembi pa dobimo diftonžno spojitev tudi v arzi, da le ritma ne motimo. — Enako n. pr.: „Bilka trávna ú puščávi — pa „Bilka trávnatá v puščávi“. Če pa ritem na mestu v posebnega zloga ne zahteva, tedaj tudi za soglasnikom v lahko ostane v, če le za njim ne sledi pretrda skupina soglasnikov. Prav isti primer se pri različnem naglašanju različno izgovarja, ker dobi drugačno ritmično undulacijo, n. pr. vsó noč v stráhu, — v — v ali: vso nóč

u stráhu, (v — v — v), toda: vso nóč v stráhu, (v — vv) ni mogoče, ker je zaradi nakopičenja soglasnikov neizrekljivo, vso nóč v stráhu, (v — — v) pa tudi še zaradi antispazma ne, ali pa moramo napraviti razločen in jasen premor (v — || — v). Primerjajmo tudi „Krepósti ní jim vzéla šè“ s podpostavljeno izpremembo „Krepósti ní uzéla jim“ (v — v — v — v —) ali pa „Krepósti ní vzéla jim“ (v — vv — vv), Krepósti uzéla jim ní (v — vv — vv —) i. t. d. — Ali se naj spojitev v diftong izvrši ali ne, je tudi sicer zavisno od naglaševanja, ne samo v vezani besedi. Primerjajmo le „róko vzdígni!“ in pa „rokó vzdígni!“ s premorom med obema besedama in z nekoliko antispazmom, ali pa rokó vzdígni!“ (v — v — v) z zlogotvornim v t. j. u. —

Tudi *i* (*j*) se s spred stoječim samoglasnikom spoji v dvoglasnike *aj*, *oj*, *ej*, *uj*. Vendar mislim, da nam v verzu: „In praviš, dá imam le želeti“ ni dovoljeno po vzgledu „vbógajme, zájdem, nájmem“ (namesto: v boga imé, záidem, nájmem ali najámem) spajañje v „dájmam“, kajti veznica „da“ vendar ne móre prevzeti glavnega naglasa, da bi dobili diftong *aj*, in tudi naslednji verz „pak ímam, kar želim imeti“ nam jasno spričuje, da naglašeni *i* s spred stoječim samoglasnikom ne tvori diftonga. Po mojem mnenju je marveč z afajrezo slabotnega vezničnega vokala čitati Valjavčeve verze takole:

In praviš, d' imam le želeti,
pak imam, kar želim imeti

Tudi v Vodnikovih verzih:

Oprto eno roko
na Galijó ímám

se mi vidi na prvem mestu afajreza prikladnejša in le na drugem imamo spojitev v diftong, torej:

Oprto 'no roko
na Galijoj mam. —

Oni v zadnjem odstavku razprave za izreko posebni pravili, namreč da se pred nemimi soglasniki spreminjajo zveneči v neme in nemi pred zvenečimi v zveneče — in pa da se sičniki pred šumevci spreminjajo v šumevce — oni pravili bi se po mojem mnenju dali nekoliko popraviti in modificirati. Čemu pišemo izpremeniti in vzhajati poleg spremeniti in shajati, skipeti, strpeti, če govorimo vendar le dosledno s; pa bi morali zopet razločevati med „shajati se“ (zusammenkommen) pa „solnce wshaja“? Ali bi se ne moglo pravopisje nekoliko prilagoditi pravorečju? Menda je uže prepozno, ko je zavladal že usus tyranus, zmeda bi morda nastala prehuda. — In tedaj ko nastopita obe pravili ob enem, tudi lahko eno nekoliko prijenja. — Tako bi se dalo „ščistiti“ (izčistiti, purgare) prav dobro ohraniti tudi v izreki, da bi ne bilo treba izgovarjati ščistiti, da se začetek besede dobro razloči n. pr. od ščititi (щитити, braniti). Tudi staroslovenščina ima poleg щитити še ищитити očitno znamenje, da se sičnik pred šumevcem ne spremeni vselej tako odločno na šumniško stran. Ščasoma, s čim, s šilom se meni ne zdi tako neizrekljivo, da bi se v izreki na vsak način moralo glasiti: ščasoma, ščim, ššilom; morda imamo celo nekaj diferenciacije med »s čim« (womit) in »ščim« (mingo). — Tako ima izraz съжръбѣна кобыла Pleteršnik v raznih variacijah: (615) sžrebna, (951) zžrebna, (973) žrebna, — zopet očitno znamenje, da imamo namesto »žžalostjo« lahko tudi »szalostjo«/brez asimilacije. —

Osupnila me je (str. 29) opomba: „Nasprotno pišemo ubogati namesto íbogati, kar je iz nemškega folgen“. — Iz nem. folgen je bougati, kakor iz falten

baudati. — Ubogati je po slovensko perfektiviran „bogati“ ali „bougati“, kakor je tudi iz „žugati“, sugen ali sagen (trditi) nastal perf. „užugati“ (mit Erfolg sagen, da pred sodnikom moja trditev obvelja, če užugam). On rad boga, rad dela; če mu kaj ukažem, takoj uboga, t. j. stori po zapovedi, po ukazu. — Da je bógati še le iz bougati izpričujejo tista narečja, ki govoré: „odpusti nam naše dogé, kaker mi odpušamo našim dožnikom“, Dogan (dolgin, Longinus) — Splošno bi bilo pri pravilih o pravorečju opomniti, da jih ni jemati predoslovno in preozkosrčno. — Svadba (prepir) in svatba (ženitovanje) se v izreki morda vendar nekoliko razločujeta in v stavku: „Na svatbi je med svati nastala svadba“ bi se bržčas vsak nekoliko potrudil za diferenciacijo. — Nehote uravnamo dostikrat pravorečje po pravopisu, ali bi ne bilo pravilneje, da bi bili svoj čas uravnali pravopis po pravorečju? Odgovor je težak.

Gospodu Brezniku moramo res hvalo vedeti, da se je lotil sistematično slovenskega pravorečja in glasoslovja ob dotikanju glasov med seboj, — ali naj se uvrsti ta partija med začetna poglavja slovenske srednješolske slovnice, se mi pa s pedagoškega in praktičnega stališča zdi nekoliko dvomljivo, ker se res ne dá prištevati med lažja poglavja. —

L. P.

Kažipot. Ljubljana, Gorenjsko, Notranjsko s Postojno, Dolenjsko, Trst. Založila in izdala „Slovenska sokolska zveza“. V Ljubljani, 1914. M. 8°. 96 str. + inserati. Cena 60 v, s pošto 70 v.

Okusno opremljena knjižica sicer ne bo mogla vršiti svojega glavnega namena, da bi vodila tisočere slovenske in slovanske goste o priliki tretjega slovenskega vsesokolskega zleta v Ljubljani, vendar ji ohrani zanimiva vsebina trajno vrednost. Drag. Šebenik je opisal Ljubljano in njene znamenitosti, ing. Prelovšek nas seznanja z regulacijskimi deli v strugi Ljubljanice; ljubiteljem naravnih krasot je sestavil Rud. Badiura natančen kažipot po slikoviti Gorenjski, And. Perko pa nas vabi med čudeže Postojnske jame; tudi dolenjska stran z novo železniško progo ni pozabljena. Dodani sta dve pregledni karti: prometne zveze na Kranjskem in vodnik po Ljubljani. — Želimo „Kažipotu“ mnogo odjemalcev, ki naj pomagajo zmanjšati ogromne denarne žrtve za nameravani zlet. R. Z.

Nevesinjski, S orlovskih krševa. Knjižara Geze Kohna. Beograd, 1914. 8°. 273 str. Broš. 3 K.

Bohoten šopek osmerih cvetic: Kraj čednostne vijolice in drugih spodobnih lepotic izpuhteva svojo dušo cvet z govorečim imenom — orhideja. Vzlic vsej pisani pestrosti vzbujajo istoroden dojem, siluetirajo okrožje črnogorskih orlovskih pečin, edinole ena cvetka je kali utrgana na divjem Kavkazu, namreč Medju nečastivima, kjer turški hodža torquemadovsko izganja 41 nebidigatrebov iz obsedenca, to je bledečega bolnika, ki pa slednjič osvobodivši se telebne fanatičnega derviša v ogenj in nekoč po svojem okrevanju opisuje čerkeskemu medicincu postanek, prefantastični in gomezljivi potek pa srečni izid svoje vročične blaznosti. — Priča starog senatora se suče o medsebojnem nagajanju dveh objestnih plemen: pustno-ošemljeno oponaša prvi rod svatbene običaje — za osveto molze drugi pri belem dnevu nasprotnemu popu kozjo brado; v sprevodu dado opevati in objokovati živca za mrtveca — protivniki obrijejo desni brk možu, ki glasom stave ne pojé zaeno 150 smokev, ampak 6 manj; vsled vzajemnih zafrkacij ubijejo mladeniča — in bratomorna vojska je v tiru, pa jo preprečijo in se nazadnje poljubljajo pred sodnikom kot bratje. Takisto folklorističnega pomena je salomonski Sud Šuta Roganova, potujočega „kapetana“; sujet oddaleč cika na Jurčičevo

kozlovsko sodbo. Djed Mikalj in njegova boljša polovica ter njuno skoporito človekovanje nudi približno narobe-portret Filemona in Baucide. Narodopisno zanimiv spis Magla, zgodba dveh ločenih ljubimcev, izzveni s turobnim umovanjem: loviti srečo pomeni grabiti meglo v pest. Pod snijegom si dasta ponesrečena zaročenca v prepadu prvi in zadnji poljub, preden zasanjata večni sen v zametu. Označke so nekam utrudljive, nekatere scene pretresljive. Nemrčipuške so jari junaki, 6 preobloženo antinomičnih bojazljivcev, ki gredo radi nepremišljene obljube nad Turke, a jih domače dete reši pred dušmani. Spretno izvedena donkihottijada v miniaturni bo sprožila dosti smeha. Nikogovič je človek brez slavnih prednikov, celo iz brezčastnega pokolenja, „sinočnjak“, ki je po trajnem stranstvovanju po Ameriki silno obogatel in domov prišedši brezuspešno prosi za deklico pri ubožnem, toda ponosnem „starokolenoviču“. Slednjič zaloti zalo devojko pri kopanju v potoku in jo po polurnem lovu vjame ter se poroči z njo. Strogi moralisti bodo morda namršili obrvi, ali povestica vendar kaže slastne in sočne opise, n. pr. kipenje in koprnjenje zoreče device. Iz teh strani veje svež poganski vonj in duh kakor iz nekaterih najognjevitejših strof v Pierre Louysovi Bilbilisi. Bilanca: g. Nevesinjski je prikupen pisatelj, živahen pripovedovalec z dramatskim slogom, zadene lokalni kolorit i v situaciji i v govorici, ki pa radi številnih lokalizmov skraja ovira novinca. Ali je treba celo torbo turcizmov, ko imamo poleg njih slovanske sinonime?

Ante Debeljak.

Dr. Niko Županič, Hrvati kod Atine. Prilozi antropologiji i istoriskoj etnologiji Atike. Odštampano iz „Starinara“, god. VI. Z 11 slikami in 7 tablicami v tekstu. Knjižara S. Cvijanović. Beograd, 1914. 40. 152 str. Cena 3 K.

Naš belokranjski rojak dr. Niko Županič je s pričujočo razpravo posegel v središče stare Helade in današnje, v mnogih elementih od nje različne Grške, v Atiko. L. 1912. je Županič s podporo „Ruskega arheološkega instituta v Carigradu“ v znanstvene svrhe potoval na Grško. Del gradiva, ki ga je takrat nabral, je obdelal v tej razpravi.

Tri sela se dandanes na Grškem imenujejo „Hrvati“: ena pri Agamemnonovih Mikenah, drugo v Atiki pri Maratonu, tretje pri Dolnji Presni v bitoljskem okraju. Županič se bavi s Hrvati pri Maratonu, tam v klancu med Pentelikonom in Himetom. Stanovniki tega sela so koloni, kakih 23 rodbin. Glavni pridelek daje vinska loza in oljka, za plug grški seljak prav ne mara. V „Hrvatih“ se dandanes ne govori hrvatski, niti ne vedo ljudje kaj o Hrvatih tu gori pri nas; pa tudi Grki niso, temveč Arbanasi, ki v rodbini govore arbanaški, a ne da bi kaj znali o svojem poreklu in v obče o Albaniji: beseda „arvanitika“ jim pomeni le nekaj starega, kak običaj ali obleko. Politično so dobri grški patrijoti in radi čitajo atenske novine. Pohelenili so se že toliko, da bo pri njih arbanaški jezik izumrl morda že v prihodnji generaciji. Narodno nošo, ki ima, kakor se zdi, prastar značaj, imajo le še za večje praznike. Odkod ime in stanovniki sami? Današnji Grki niso čisti potomci starih Grkov, temuč so zlitina Helenov, Slovanov, Arbanasov in Cincarjev. Županič ne misli, da so atiški „Hrvati“ izza preseljevanja narodov, temuč da so jih Turki kot sužnje spravili tja v drugi polovici 15. stoletja. Kako to, da so ti „Hrvati“ Arbanasi? Na to vprašanje Županič direktno ne odgovarja; poroča le, da so se Arbanasi začeli seliti v Helado v prvi polovici 14. stoletja, da so se močno tja selili koncem 15. stoletja. Sredi 18. stoletja so se Atene same komaj rešile arbanaškega navala; selsko prebivalstvo Atike je dandanes sploh po veliki večini arbanaško in ne grško. — Na koncu svoje študije določuje avtor rasne posebnosti „Hrvatov“ še na antropometrijski način.

Študijo je pisatelj posvetil ekscelenci Nikoli Henrikoviću pl. Hartwigu, „carsko-ruskom poslaniku na srpskom dvoru“, torej pred kratkim umrlemu znamenitemu ruskemu diplomatu, ki je po vsej priliki za avtorja posredoval pri „Ruskem arheološkem institutu“ v Carigradu.

Dr. Fr. Ilešič.

Milan Ćurčin, Jambski stih v srbskem pesništvu. „Srpski književni glasnik“, broj 322. Beograd, 16. junija 1914.

V tem članku dokazuje Ćurčin, da v srbskem pesništvu pravzaprav sploh ne eksistira jambski stih, dasi ga mnogi iščejo in nahajajo pri Branku Radičeviću, Lazi Kostiću, Gjuru Jakšiću, Vojislavu Iliću in Milanu Rakiću. Pri tem naglašja, da v takozvanih muzikalnih jezikih sploh ni treba popolnega skandiranja. Da tako skandiranje ni mogoče, niti bi bilo umestno v narodnih pesmih, to je znano; a v umetni poeziji bi nam kaj takega nagajalo, ker smo vajeni verzov v formi nemške poetike. Pri tem pa pozabljamo, da se romanski verzi v ritmu svobodneje gibljejo, in da se na pr. francoski stih ne more meriti po stopah kakor nemški. „Srpski jezik stoji u tom pogledu izmedju romanskih i germanskih stiha: ritam je u njemu odredjeniji nego u francuskome stihiu, ali ne toliko odredjen i čvrst kao u nemačkom“. V narodnih pesmih na pr. prevladujejo trohejske stope, a v toliki meri, da je Goethe iz njih deseterca mogel narediti peterostopen jamb.

Dr. Fr. Ilešič

Naše revije

Carniola. Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko . . . Uredniki: Dr. Josip Gruden, dr. Jos. Mantuani, dr. Gv. Sajovic. Nova vrsta. Let. V, zvezek 1—2, 3. V Ljubljani 1914.

Za zgradbo zgodovine umetnosti na Slovenskem je prispeval Viktor Steska solidno študijo o slikarju Leopoldu Layerju in njegovi šoli (str. 1—35). Z znano akribijo je zbral pisatelj življenjepisne podatke umetniške rodbine Layerjeve v Kranju. Kar nam pripoveduje ustno izročilo o ponarejanju denarja obeh bratov Layerjev v dobi francoske okupacije, o tem nam vedo tudi povedati marsikaj istodobna tajna policijska poročila, ki jih hrani arhiv notranjega ministrstva na Dunaju. Leopold Layer (1752—1828) je slikal mnogo in silno urno. Njegove slike, freske in oljnate, so razširjene po vsem Gorenjskem. „Malo je župnij v kranjski in radovljiški dekaniji, ki bi se ne mogle ponašati s kako Layerjevo sliko“. Fina karakteristika Layerjeve umetnosti in obširni seznam njegovih slik, kakor tudi slik njegovih učencev, daje tej odlični monografiji posebno važnost. — Prof. dr. K. Capuder skuša na podlagi listin rešiti nejasno vprašanje o nastoju grofije Goriške ter je prišel do sledečih zaključkov: „Sedanja grofija Goriška pripada v zgodnjem srednjem veku Italiji. Šele ko postane samostojna in pride v oblast nemškega grofovskega rodu, stopi v direktno zvezo z Nemčijo. Samostojna grofija Goriška, kakor jih pozna nemška državna uprava za časa Otonov, ne obstoja. Grofija Goriška se polagoma razvije iz onega okrožja, katerega je cesar Oton III. l. 1001 podaril oglejski cerkvi in grofu Verihenu ter ga osvobodil nadoblasti furlanskih grofov. Šele v 13. stoletju smemo govoriti o grofiji Goriški“ (str. 39). — Dr. Fr. Stele